

II. Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ

Η πρόκληση για το ανά χείρας βιβλίο δεν είναι η αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης, αλλά η κατανόηση των αιτίων της κρίσης.

Η αδυναμία της θεωρίας να περιγράψει τα αίτια συνεπάγεται την αδυναμία της να προσφέρει λύσεις. Και, κατ' ακολουθίαν, η αδυναμία να προσφέρει λύσεις συνεπάγεται αδυναμία να εκτιμήσει την αποτελεσματικότητά τους. Είναι λύση η αποανάπτυξη ή η βιοοικονομία; Αποτελεί λύση ο κοινοτισμός ή η ανταλλακτική οικονομία; Υπάρχουν ήδη εναλλακτικές οικονομικές θεωρίες που υπόσχονται μικρότερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα από το σημερινό. Είναι όμως αποτελεσματικές; Αδυνατώντας να περιγράψουμε επαρκώς την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ νομοθεσίας και οικολογικής κρίσης, αδυνατούμε να αξιολογήσουμε την αποτελεσματικότητα των εναλλακτικών που έχουμε.

Στην αδυναμία μας προστίθενται και διάφορες συλλογικές πλάνες της νεωτερικής κοινωνίας μας. Ο μέσος άνθρωπος πιστεύει ότι η ευημερία έρχεται με την οικονομική ανάπτυξη, η οικολογική κρίση αντιμετωπίζεται με την τεχνολογία και ότι οι διεθνείς οργανισμοί φροντίζουν για όλα τα παραπάνω.

Διακριτή θέση ανάμεσα στις πλάνες αυτές έχει η προσήλωση στο δόγμα της αειφόρου ανάπτυξης. Οι διεθνείς οργανισμοί που προωθούν νομοθετικά την αειφόρο ανάπτυξη ως παγκόσμιο οικονομικό μοντέλο μεριμνούν για τη διατήρηση της συγκεκριμένης πλάνης. Ενώ δημόσια υποστηρίζουν ότι η αειφόρος ανάπτυξη εγγυάται την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις ανάγκες τους, συγχρόνως αποκρύπτουν ότι στην πραγματικότητα

αυτού του είδους η ανάπτυξη υποσκάπτει συστηματικά τις ερχόμενες γενεές.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μεριμνά για την εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας. Ο ΟΗΕ επιδιώκει τη βιομηχανοποίηση χωρίς αποκλεισμούς. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου δεν επιτρέπει στα μέλη του να χρησιμοποιούν μέτρα περιβαλλοντικής προστασίας ως μέσο συγκάλυψης προστατευτικών πολιτικών. Με τον τρόπο αυτόν οι διεθνείς οργανισμοί στους οποίους ανήκουμε συμβάλλουν νομοθετικά στην υποβάθμιση των πόρων και τη συσσώρευση των ρύπων. Υποστηρίζοντας τη βιομηχανική παραγωγή νομοθετούν την οικολογική κρίση, διότι η βιομηχανική παραγωγή προϋποθέτει υποδομές, οι οποίες με τη σειρά τους συνεπάγονται απομείωση ή υποβάθμιση των πόρων και εκπομπές ρύπων. Η απομείωση, η υποβάθμιση των πόρων και η συσσώρευση ρύπων στο περιβάλλον απειλούν τον ζωτικό μας χώρο.

Υποστηρίζοντας απροϋπόθετα τη βιομηχανική παραγωγή, οι διεθνείς οργανισμοί δημιουργούν μια ολόκληρη αγορά κινδύνου που παράγει κέρδος από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Αντί να περιορίσουν τις εκπομπές των βιομηχανικών ρύπων, τις χαρακτηρίζουν περιουσιακά στοιχεία (πρβλ. Πρωτόκολλο του Κιότο) και τους δίνουν χρηματιστηριακή αξία. Αντί να αντιμετωπίσουν τους πόρους ως ζωτικά στοιχεία για την ανθρώπινη ύπαρξη, τους εντάσσουν ως αναπόσπαστο μέρος στην αναπτυξιακή διαδικασία (πρβλ. Διακήρυξη του ΟΗΕ στο Ρίο) και τους εκθέτουν στον διεθνή ανταγωνισμό. Αντί να επενδύσουν στην πρόληψη της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, επιβάλλουν στους πολίτες να πληρώνουν τη ζημία της αδράνειάς τους.

Το παρόν βιβλίο εστιάζει στις νομοθετικές επιλογές που προκαλούν την οικολογική κρίση και επιχειρεί να περιγράψει το χρονικό της νομοθέτησής της.

Η πρόκληση δεν είναι διόλου εύκολη. Η δυσκολία της έγκειται στο γεγονός ότι είναι συστημική, διαρκής και επίμονη. Είναι συστημική επειδή παράγεται και κατόπιν αναπαράγεται νομοθετικά σε διεθνές, υπερκρατικό και εθνικό επίπεδο. Είναι διαρκής επειδή προσδένεται σε νομοθετικές πράξεις δημοσίου δικαίου που ισχύουν ως την ανάκλησή τους. Τέλος, είναι επίμονη επειδή αδυνατούμε να την αντιμετωπίσουμε δικαστικά ή εξωδικαστικά.

III. Η ΘΕΣΗ

Η αειφόρος ανάπτυξη είναι ένα οικονομικό μοντέλο. Περιγράφει ένα σύστημα παραγωγής και κατανομής πόρων. Δεν είναι επιστημονική αλήθεια· δεν είναι ηθική αρχή. Είναι μια νομοθετική πράξη. Το περιεχόμενό της περιγράφεται σε κείμενα του ΟΗΕ. Η αρχή 1 της Διακήρυξης του Ρίο κατοχυρώνει την οικοκεντρική αντίληψη της οικονομικής ανάπτυξης. Η αρχή 2 οριοθετεί το πλαίσιο διαχείρισης του εθνικού πλούτου. Η αρχή 4 επιτρέπει την προστασία του περιβάλλοντος μόνον αν αποτελεί μέρος της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η αρχή 7 ορίζει την εθνική συμμετοχή στη διαχείριση των αποθεμάτων. Η αρχή 12 απαγορεύει τα περιβαλλοντικά μέτρα αν περιορίζουν το διεθνές εμπόριο. Η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣυνθΛΕΕ) αναγνωρίζει το οικονομικό σύστημα της αειφόρου ανάπτυξης ως αναπόσπαστο μέρος του ενωσιακού δικαίου, που υπερισχύει κάθε αντίθετης εθνικής διάταξης νόμου. Η

ένταξη της αειφόρου ανάπτυξης στα εθνικά δίκαια των μελών του ΟΗΕ καθορίζει νομοθετικά, διοικητικά και νομολογιακά την οικονομική τους δραστηριότητα. Εξειδικεύει τον τρόπο κατανομής πόρων και αγαθών. Ισχύει καθολικά. Επιβάλλει τη λήψη νομοθετικών μέτρων για τη μεγέθυνση της βιομηχανικής παραγωγής σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αν προσεγγίζαμε την αειφόρο ανάπτυξη με επιστημονικά κριτήρια, θα αντιλαμβανόμασταν πολύ γρήγορα ότι η διαρκής μεγέθυνση έχει ολέθρια αποτελέσματα για το οικοσύστημα. Αν την προσεγγίζαμε με ηθικά κριτήρια, θα αντιλαμβανόμασταν ότι προκαλεί διάχυτη κοινωνική αδικία. Αν την προσεγγίζαμε με οικονομικά κριτήρια, θα αντιλαμβανόμασταν ότι δεν μπορεί να αποσυνδέσει την ανάπτυξη από την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Και στις τρεις περιπτώσεις, θα απορρίπταμε το παρόν οικονομικό μοντέλο και θα αναζητούσαμε ένα διαφορετικό μοντέλο συνύπαρξης του ανθρωπογενούς συστήματος και των οικοσυστημάτων, συμβατό με τη φέρουσα ικανότητα του περιβάλλοντος και ανάλογο των ζωτικών μας αναγκών.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Καθόμουν δεξιά, στην πρώτη σειρά εδράνων του αμφιθεάτρου του Τμήματος Φυσικών Επιστημών στο Κόμπλεντς. Ο εισηγητής του δικαίου περιβάλλοντος, ένας γκριζομάλλης γιάπης από τον Βορρά, υποστήριζε ένθερμα το προσφάτως υπογεγραμμένο Πρωτόκολλο του Κιότο. Στην Ελλάδα λίγοι γνώριζαν τότε το περιεχόμενό του. Τα εγχώρια ρεπορτάζ ασχολούνταν με την είσοδο της χώρας στην ευρωζώνη, την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων και τους δείκτες του χρηματιστηρίου αξιών. Ο εισηγητής είχε αρχίσει να περιγράφει το σύστημα αγοραπωλησίας δικαιωμάτων ρύπων, τα όρια και τις πιστώσεις των εκπομπών τους. Άρχισα να σκέφτομαι πώς μπορεί κανείς να υπολογίσει τους παγκόσμιους ρύπους. Θεωρητικά οι μετρήσεις εκπομπών όφειλαν να γίνονται ανά χώρα με ένα προτυποποιημένο κοινό μοντέλο, και ο υπολογισμός να περιέχει το διαπλανητικό τους άθροισμα ανά αέριο ή χημική ένωση. Ένας τεράστιος υπολογιστής, συνδεδεμένος με χιλιάδες, διάσπαρτους παγκοσμίως, σταθμούς μέτρησης και αναμετάδοσης τιμών εκπομπών, όφειλε να επικαιροποιεί τα όρια και να αναπροσαρμόζει διαρκώς τα δικαιώματα εκπομπής. Ανακλαστικά αναφώνησα: «Geht doch gar nicht!».

Ο εισηγητής γύρισε προς το μέρος μου και, αλλάζοντας το ηχώχρωμα της φωνής του, άρχισε να λέει πως, παρότι

δεν συμμετέχουν όλες οι χώρες στο Πρωτόκολλο, είναι θέμα χρόνου να προκύψουν επαρκή στοιχεία σε διαπλανητικό επίπεδο και πως θα υπάρξει ασφαλής μέτρηση κάποια στιγμή.

Καθώς το μεσημέρι επέστρεφα με το τρένο στην Κολωνία, σκεφτόμουν ότι κάτι δεν πάει καλά με το Πρωτόκολλο του Κιότο. Πώς μπορεί να υπολογίσει κανείς τη φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων σε έναν κόσμο αναδυόμενων οικονομιών με ταχείς ρυθμούς εκβιομηχάνισης; Είναι δυνατόν το Πρωτόκολλο του Κιότο, η πρώτη παγκόσμια συνθήκη για την εμπορία αέριων ρύπων, να μην προβλέπει ένα σύστημα νομοτεχνικής υποστήριξης με διαπλανητική εμπέλεια και εφαρμογή;

Δύο ήταν τα ενδεχόμενα: είτε υπήρχε παράλειψη είτε δόλος. Και μου ήταν πραγματικά δύσκολο να παραδεχθώ την εκδοχή της παράλειψης στον σχεδιασμό μιας παγκόσμιας συνθήκης, ειδικά όταν αυτή η συνθήκη σχεδιάζεται επί της αρχής της αειφορίας και υλοποιείται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ.

Στο μεταξύ πέρασαν κοντά δεκαπέντε χρόνια. Ερευνώντας σχετικά, διαπίστωσα πως το Πρωτόκολλο του Κιότο εφαρμόζει τη Σύμβαση Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Αλλαγή του Κλίματος. Η Σύμβαση για την Αλλαγή του Κλίματος αποτελεί έναν από τους στόχους της αειφόρου ανάπτυξης. Από το 1992, η αειφόρος ανάπτυξη οριοθετεί τη διεθνή νομοθεσία στους τομείς της οικονομίας και της διαχείρισης του περιβάλλοντος.

Τι είναι όμως η αειφορία; Αντί για απαντήσεις, είχε προκύψει ένα νέο ερώτημα, πιο σύνθετο, πιο δύσκολο και πιο απαιτητικό.